

LAUGE KOCH sagen

- den danske geologstrid 1935-38

Christopher Jacob Ries

I december 1935 udbrød en bitter konflikt mellem geologen og polarforskeren Lauge Koch og en gruppe af Lauge Kochs kolleger og tidligere medarbejdere. Den udløsende årsag til konflikten var en boganmeldelse indsendt til **Meddelelser fra Dansk Geologisk Forening** i begyndelsen af november 1935, med henblik på offentliggørelse i december samme år. Bag anmeldelsen stod elleve af datidens mest prominente geologer i Danmark, blandt dem O. B. Bøggild, direktør ved Mineralogisk Museum og eneste professor ved Københavns Universitets Geologiske Institut, og Victor Madsen, direktør for Danmarks Geologiske Undersøgelser.

Den anmeldte bog var Kochs **Geologie von Grönland**, som i september samme år var udkommet som et bind i den tyske håndbogsserie **Geologie der Erde**, og det var ikke uden berettigelse, at den tyske redaktør havde udpeget Koch som forfatter til netop dette bind i håndbogsserien. Allerede før sin geologeksamen i 1920 havde Koch deltaget som kartograf og geolog på Knud Rasmussens 2. Thule-ekspedition. Fra 1916-18 og i årene 1920-23 førte han, ledsaget af tre eskimoer, sin egen 200-års Jubilæums-ekspedition nord om Grønland. I årene 1926-30 ledede han et antal geologiske ekspeditioner til Østgrønland, og i årene 1931-34 stod han som leder af Treårs-ekspeditionen til Østgrønland i spidsen for den største ekspedition, der nogen sinde var udgået fra Danmark. Alene i sommeren 1933 talte den ikke mindre end 109 deltagere, herunder et stort antal forskere fra Sverige, Tyskland og Schweiz.

Koch var altså i 1935 indiskutabelt at betragte som en international autoritet på området, hvilket anmelderne også indledningsvis bemærkede. Men hermed var det også slut med lovordene. Over 12 sider udfolder anmeldelsen sig som en exceptionelt skarp kritik af Lauge Koch's videnskabelige arbejde, under overskrifterne: 'Arbejdsmetoder', 'Udeladte og ufuldstændigt behandlede Emner', 'Misforstaaelser og ikke beviste Paastande', 'Vildledende Argumentation', 'Fortielser og urigtige Citater', 'Tilegnelse af andres Resultater', 'Vildledende Overskrifter' og 'Meningsløsheder og Selvmodsigelser'. Alvorligheden i disse anklager blev ikke mindre af, at 600 særtryk af en engelsksproget version blev sendt til geologer verden over. Men ikke nok med

det. På en ekstraordinær generalforsamling i Dansk Geologisk Forening den 9. december 1935 kunne Lauge Kochs angribere præsentere et forslag til en resolution om fordømmelse af Lauge Koch. Efter at have rådført sig med Direktøren for Grønlands Styrelse, Jens Daugaard-Jensen, besluttede Koch at rejse injuriersag mod sine angribere.

Pressen drog hurtigt fordel af, hvad der skulle udvikle sig til den største offentlige skandale i dansk naturvidenskabs historie. Over de næste knap tre år hjemsøgte 'Lauge Koch Sagen' de danske avisoverskrifter på sin vej gennem

32. *Politikeren* København, Tirsdag den 10. December 1935.

Lauge Koch anlægger Sag mod sine 11 Angribere for ærerørige Beskyldninger

I det stormende Opør paa Geologernes Generalforsamling meddelte Dr. Koch sin Beslutning, Højesteretssagfører Støglich-Petersen har paataget sig at føre hans Sag mod Angriberne

Resolutionen med „uforbeholden Fordømmelse“ kom ikke til Afstemning

Dr. Lauge Koch og Direktør Daugaard-Jensen under det bevægede Møde.

DER skele paa den ekstraordinære Generalforsamling i *Geologisk Forening* i Alles, hvad mange havde anet, men kun faa har vidst: Dr. Lauge Koch beludede Sagsanlæg med sine Angribere. Det gælder de 11, som underskrev „Bemærkningerne“ til hans Grønlands Geologi og indkaldte den ekstraordinære Generalforsamling. Da de første Angreb var ført mod Dr. Koch, tog han selv Ordet i et koncentreret Gen svar og sluttede med at sige, at her var man gaet langt ud over videnskabelig Kritik og havde rejst ærekrænkende Beskyldninger. Højesteretssagfører Støglich-Petersen, som førte Sagen mod Norge i Haag, har paataget sig at føre Dr. Kochs Sag for Retten.

Professor Bøggild fremsætter sit Angreb

Professoren optraadte med stor Venlighed.

— Det er ingenlunde min Hensigt at forringe Dr. Lauge Kochs store Betydning, tværtimod! Man kan blot tænke sig, hvor ringe vort Kendskab til Grønlands Geologi vilde være, hvis ikke han havde udført sit store og fortjenstfulde Arbejde. Blandt som Geolog og som Fører af store Ekspeditioner har han indlagt sig de største Fortjenester.

Men der er en Tendens i hele hans Værk. Den vil vi paatale, og vi haaber,

Professor Bøggild, der førte an i Angrebene.

Politikens forside den 10.-12. 1935 - dagen efter den famøse generalforsamling. På billederne ses henholdsvis professor Bøggild under sit indlæg, og Lauge Koch i samtale med Grønlands Styrelses direktør Jens Daugaard-Jensen.

Lauge Koch forsøgte sig allerede tidligt med ny teknologi i polarforskningen. Her ombord på et bæltekøretøj, medbragt på Jubilæums-ekspeditionen 1921-23 med henblik på hjemtransport af større mængder geologisk materiale. Forsøget mislykkedes dog, da traktoren kørte fast i isen. ©Arktisk Institut.

det danske retssystem. Efter i 1936 at have tabt sagen ved landsretten ankede Koch, og den 21. juni 1938 kunne Højesteret afsige sin salomoniske dom: en del af kritikken kunne betegnes som injurier, en del som faldende inden for den redelige videnskabelige kritiks rammer. Givet er det dog, at sagen - hvor salomonisk dommen end måtte have været - skabte en alvorlig splittelse i dansk grønlandsk-geologisk forskning, som fik konsekvenser for det videnskabelige arbejde i årtier efter. Da man i 1946 oprettede forløberen til GGU – Grønlands Geologiske Undersøgelser – skete det på initiativ af tre af Kochs modstandere fra 30-erne. Denne statsinstitution, som blev oprettet med særligt henblik på undersøgelser i Vestgrønland, havde tætte forbindelser til Mineralogisk Museum og DGU - Danmarks Geologiske Undersøgelse. Koch blev ikke inddraget i arbejdet, men fortsatte som geologisk konsulent for Grønlands Styrelse sin omfattende ekspeditionsvirksomhed i Østgrønland – udelukkende med ikke danske geologer.

I mere end ti år arbejdede de to indbyrdes uafhængige statsstøttede geologiske undersøgelser i Grønland side om side – Koch i øst, og GGU i vest. Et samarbejde var umuligt, og resultatet blev at dansk geologi i 25 år ikke kunne trække på resultater og erfaringer fra Lauge Kochs ekspeditioner i Østgrønland. Der skulle gå 30 år fra Lauge Koch sagens udbrud, før Lauge Koch i 1964 igen forelæste for de studerende ved Geologisk Institut i København. Kort efter afgik han ved døden i en alder af 71 år.

„De 11’ – som pressen med vanlig sans for dramatik hurtigt døbte Kochs modstandere - affærdigede i løbet af retssagen flere gange Lauge Kochs konvertering af striden til en sag om personlige injurier som det rene ‘Goddag Mand – Økseskaft og et klodset forsøg på at undgå den faglige konfrontation.

Lauge Koch blandt deltagere i Treårs-ekspeditionen ombord på skibet 'Gustav Holm', juni 1931. Koch ses i bageste række midt for. Foran i hvid anorak ses Kochs privatsekretær og forsyningschef Gunnar Seidenfaden. Bagest til venstre ses den unge Arne Nøe-Nygaard, senere medlem af 'de 11' og fra 1942 professor i geologi efter O.B. Bøggild.

Koch selv indrømmede gerne at 'Geologie von Grönland' var skrevet i hast, og som han selv udtrykte det '[...] **som med alt Menneskeværk, behæftet med Fejl**'. Men samtidig betegnede Koch flere gange sine angribere som fuldkommen inkompetente til at vurdere hans arbejde. Han var allerede fra starten overbevist om, at 'de 11' i deres angreb fulgte en skjult dagsorden, med det formål at svække hans position i forhold til Grønlandsforskningen, og umuliggøre hans overtagelse af formandsskabet i DGU efter den stærkt pensionsmodne Victor Madsen.

Men var 'de 11's angreb nu, som 'de 11' hævdede det, fagligt motiveret? Eller var hele striden, som Koch påstod det, udtryk for personligt nid og smålighed? Svaret må være et frustrerende: både og. Men bag disse personlige og faglige uenigheder var andre og vigtigere ting på spil. For hvordan – kunne man spørge - skulle det ellers kunne komme så vidt som til en Højesterets sag? Hvordan kunne Koch under hele sagsforløbet – som han gjorde det med den

stort anlagte Toårs-ekspedition 1936-37 - fortsætte sin statsstøttede geologiske ekspeditionsvirksomhed med hele det danske geologisk-videnskabelige miljø imod sig? Og hvordan kunne regeringen Stauning opretholde sin uforbeholdne støtte til en mand med først en anklage og siden en dom for videnskabelig svindel hængende over sit hoved? For at besvare spørgsmål som disse må vi nødvendigvis se ud over eventuelle snævre faglige eller personlige konflikter i det danske geovidenskabelige miljø. Vi må se på den bredere historiske kontekst for konflikten.

I lyset af mellemkrigstidens økonomiske krise blev der fra statsligt hold næret store forventninger til de mulige gevinster, der måtte knytte sig til en realisering af Grønlands uudnyttede naturressourcer. Grønland blev i disse år, som

Koch og Stauning. Mellemkrigstidens dansk-norske suverænitätsstrid om Østgrønland mellem Danmark og Norge var i høj grad medvirkende til den store folkelige og politiske opbakning bag Kochs ekspeditionsprojekt. Her ses statsminister Stauning lede folkets hyldest ved Treårs-ekspeditionens hjemkomst den 19.-9. 1932. © Scanpix.

Grønlands Styrelses direktør Jens Daugaard-Jensen yndede at sige det, 'Danmarks Store Lotteriseddel'. Var der hold i rygterne om værdifulde forekomster af petroleum, kul, kryolit og guld, kunne Grønland måske omdannes fra en byrde til en overskudsforretning for den danske nationaløkonomi. Forventninger som disse har utvivlsomt spillet en rolle for den massive statslige støtte til Grønlandsforskningen i en tid med håndfaste norske territorialkrav på Østgrønland.

Norge havde fra slutningen af 1920'erne øget sin fangst- og ekspeditionsaktivitet i Østgrønland og 'Kommissionen videnskabelige Undersøgelser i Grønland' havde i lyset af denne udvikling længe argumenteret for øgede statslige investeringer i Grønlandsforskningen. Desuden havde man siden Lauge Kochs Jubilæums-ekspedition 1920-23 arbejdet for en ansættelse af Koch som fast statsgeolog for Grønland. Med Komiteen for Treårs-ekspeditionen 1931-34 under 'Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland', rykkede Koch som medlem af komiteen og leder af ekspeditionen i 1930 endelig ind i centrum af den forskningspolitiske scene.

I Treårs-ekspeditionen første sommer i 1931 erklærede en gruppe norske fangstfolk i Østgrønland en del af landet for norsk territorium. Treårs-ekspeditionen havde altså klare imperialistiske overtoner, og resultaterne fra ekspeditionen - der blev fremlagt som bevismateriale ved den efterfølgende internationale retssag mod Norge i Haag i 1932-33 - fik afgørende indflydelse på domsafsigelsen, der faldt ud til Danmarks fordel. Denne internationale blåstempling af Kochs videnskabelige arbejde kastede glans over Koch som forsvarer af danske interesser i Grønland. Men den befæstede også hans offentlige anseelse og troværdighed som videnskabsmand og ekspeditionsleder i Danmark såvel som i udlandet.

Der blev da også i denne periode virkelig sat turbo på produktiviteten i dansk arktisk forskning. Treårs-ekspeditionen lanceredes i pressen som begyndelsen på 'en ny æra i dansk Grønlandsforskning', og introduktionen af ny teknologi i ekspeditionsprojektet gav Grønlandsforskningen et industrielt tilsnit, som gik godt i spænd med modernistiske/optimistiske forventninger til fremtidens teknologiske landvindinger som vejen til et bedre liv. Anvendelsen af flyvemaskinen og luftfotografiet revolutionerede den topografiske og geologiske kortlægning. Oprettelsen af forskningsstationer i felten - komplet med elektricitet, radiostationer, laboratorier, mørkekamre og rindende vand - gjorde det muligt for forskere at overvinde og arbejde i felten med et minimum af distraktion i den arktiske vinter. Betydelige summer indløb til Lauge Kochs ekspeditioner fra private erhvervsfolk, som lod sig optænde af forhåbninger om ære og andel i det videnskabelige arbejde.

Introduktionen af nye teknologier, stærkt specialiseret arbejdsdeling og etablering af en egentlig infrastruktur i felten gjorde det muligt hurtigt at mobilisere enorme mængder af data, med et tilsvarende behov både for plads til opmagasinering og for mandskab og laboratoriefaciliteter til registrering og bearbejdelse af materialet. Forståeligt er det, om man i Mineralogisk Museum gjorde sig forhåbninger om en ny guldalder for Grønlands geologisk forskning - og for de danske geologer.

Men introduktionen af feltlaboratoriet rokkede også ved en traditionelt stabil og bipolar arbejdsdeling i den arktiske geologiske videnskab. Den gængse praksis havde hidtil været, at mandhaftige polarrejsende på ekspeditionerne i felten indsamlede det råmateriale, på basis af hvilket personalet ved Mineralogisk Museum fremdrog den videnskabelige sandhed om Grønlands geologi. Koch var selv uddannet som geolog ved Mineralogisk Museum i København. Det var der han indtil 1930 havde sit daglige kollegiale netværk. Det var der han rekrutterede hovedparten af de geologer, der deltog i hans

ekspeditioner. Det var dertil de geologiske prøver fra hans ekspeditioner som en naturlig ting indgik med henblik på opbevaring og nærmere undersøgelser af museets medarbejdere.

I 1931 forlod han imidlertid museet til fordel for et nyt kontor i Grønlands Styrelsens bygninger, og hermed var det slut med denne trafik. Med

Lauge Kochs brug af flyvemaskiner i geologisk kortlægning faldt ikke i god jord hos hans modstandere, der betegnede hans forsøg på at dyrke geologi fra luften som 'det ganske vanvid'. Her ses Lauge Koch klar til luftrekognoscering fra åben flyvemaskine på Treårs-ekspeditionen, juli 1932.

Treårs-ekspeditionens feltforskningsstationer blev det muligt allerede i felten at udføre de indledende undersøgelser af materialet, og at afgøre, hvilke internationale eksperter der bedst kunne behandle og analysere samlingerne. Samlingerne fra Kochs næste ekspeditioner blev i stedet opmagasineret i et pakhus på Grønlandske Handels Plads, hvorfra de forskellige udenlandske eksperter, som Koch havde ansat, direkte og uden om Mineralogisk Museum kunne rekvirere samlinger udleveret til universiteter og forskningsinstitutioner rundt om i Europa. For Koch havde fundet nye kolleger i Sverige, Tyskland og Schweiz, og andelen af danske deltagere i Kochs ekspeditioner faldt drastisk op gennem 1930'erne. Mineralogisk Museum var dermed ikke længere den nødvendige centrale institution i den danske Grønlands geologiske forskning. De danske geologer kunne ikke få adgang til materiale indsamlet på Kochs ekspeditioner, og gentagne anmodninger fra Mineralogisk Museum om udlevering af samlingerne blev afvist med henvisning til Kochs planer om et storslået nyt populært Grønlandsmuseum – som dog aldrig blev realiseret.

Lauge Koch var i mellemkrigsårene om ikke formelt så dog reelt statsgeolog for Grønland, og han indtog en magtfuld og dominerende position i et geovidenskabeligt miljø, præget af økonomisk smalhals og uro op til et tilstundende generationsskifte. Kochs stærke politiske forbindelser, hans feltforskningsstationer, hans udstrakte kontrol af de geologiske samlinger, hans museumsplaner og hans intensive samarbejde med udenlandske eksperter var på afgørende måde med til at svække Mineralogisk Museums institutionelle status i dansk Grønlandsgeologisk forskning. At Koch uautoriseret benyttede betegnelsen 'Grønlands Geologiske Undersøgelser' om sine ekspeditioner var kun en kilde til yderligere frustration for de danske geologer. At han i 1935 desuden aspirerede til formandskabet i DGU har simpelthen været ubærligt.

Det stod efterhånden stadig mere klart, at Koch i takt med en modernisering og effektivisering af ekspeditionsformen – der af geopolitiske årsager var støttet fra den danske stat – var i gang med at underminere den traditionelle magtstruktur i det geovidenskabelige miljø i København. Set i dette lys var Lauge Koch Sagen kun i anden række en strid om geovidenskabelige kognitive spørgsmål. Stridens virkelige kerne var spørgsmålet om, hvem der skulle sætte dagsordenen for dansk geologisk forskning i Grønland – 'Danmarks Store Lotteriseddel' og rigets sidste koloni.